

JÁN DUNS SCOTUS:

KOMENTÁR K ARISTOTELOVEJ METAFYZIKE, I. IX, q.15

Zdôvodnenie existencie slobodnej vôle je vsadené do kontextu existencie kontingencie vo svete. Pri poznávaní kontingencie bežných súcien Scotus poukazuje na životnú skúsenosť, pretože v našom konaní predpokladáme kontingenciu skôr než nevyhnutnosť. Ak kontingencia nejestvuje, netreba plánovať a rozvažovať, cnosti, príkazy, tresty a pocty sú bez zmyslu. Jednoducho, zničilo by sa každé politické usporiadanie a ľudské spolužitie. Scotus vymedzuje synchronnú kontingenciu nasledovne: „Kontingentným nazývam to, čoho protiklad by sa mohol diať vtedy, keď sa deje.“ (Tractatus de primo principio c. 4, conl. 4: **Cuius oppositum potest fieri quando istud fit.**) Vôľa patrí tak diachrónna sloboda, t. j. možnosť zmeny niečoho do budúcnosti, ale aj synchronná sloboda ako voľba opaku. Sloboda vôle je tak úzko prepojená so synchronnosťou logicky možných opačných alternatív. Scotus bližšie určuje povahu vôle vo svojej modifikujúcej interpretácii Aristotelovho rozlíšenia medzi rozumovými a nerozumovými aktívnymi mohúcnosťami. Podľa Aristotela sa tieto mohúcnosti odlišujú schopnosťou vzťahovať sa k opakom. Nerozumové sa vzťahujú len na jeden člen z opozít, rozumové na obidva opaky – chlad ochladzuje, medicína lieči i škodí. Scotus prijíma toto rozlíšenie, no modifikuje ho v tom, že schopnosť vzťahovať sa na opaky spočíva v spôsobe vyvolania činnosti (**modus eliciendi**) danej mohúcnosti. Tento interpretačný obrat možno zdôvodniť tak, že spôsob vyvolania činnosti predchádza každé určenie cez predmet. Scotus rozlišuje medzi prirodzene a slobodne aktívnymi mohúcnosťami. Prirodzene aktívna mohúcnosť je nevyhnutne zameraná na jeden člen z opozít (slnko vydáva teplo); za tých istých okolností a za absencie prekážok je aktívna uniformne (ak nie sú oblaky, slnko hreje); nemá schopnosť znižovať či zvyšovať intenzitu vlastnej aktivity (slnko sa nerozhoduje samo zo seba, či bude svietiť silnejšie, alebo slabšie, intenzita slnečného žiarenia spadá pod determinizmus prírody). Podľa Scota patrí rozum do oblasti prirodzene aktívnych mohúcností, t. j. ak je predmet prítomný a absentujú prekážky (nezasahuje vôľa), rozum nevyhnutne vyvoláva úkon, ktorým poznáva iba prítomný predmet (neprechádza k poznaniu iného predmetu, tento prechod sa deje z moci vôle), a poznanie sa deje v plnej intenzite. Naproti tomu slobodne aktívna mohúcnosť sa na jeden člen z opozít zameriava sama zo seba (môžeme voľiť medzi predmetmi, ale aj zdržať sa voľby medzi nimi). Za tých istých okolností, za absencie prekážok a v tom istom čase môže byť úkon vôle jedného človeka odlišný od úkonu vôle iného človeka, má schopnosť určovať intenzitu svojej aktivity (chceme intenzívnejšie, alebo menej intenzívne). Ak rozumovú mohúcnosť charakterizuje sila vyvolať zo seba opačné úkony, dospievame k prekvapivému záveru: Vôľa je rozumovou mohúcnosťou vo vlastnom zmysle slova. Vôľa je mohúcnosťou, ktorá sa určuje zo seba. Autoaktualizácia a autodeterminácia vôle sa preto vymyká aristotelovskému diktu: „Všetko, čo sa pohybuje, je pohybované niečím iným.“ (**Omne quod movetur ab alio movetur.**) Vôľa sa môže určovať preto, lebo je neurčená. Jej neurčenosť však nie je nedostatok, ktorý by bolo treba odstrániť nejakým vonkajším vplyvom, aby sa stala zameranou na nejaký typ aktivity. Práve naopak, neurčenosť vôle je výrazom neohraničenej dostatočnosti a nezávislosti, pretože tak sa môže zamerať na rozličné aktivity. Čím je niečo nezávislejšie a samostat-

nejšie, tým je aj dokonalejšie, takže má väčšiu schopnosť určovania svojej činnosti. Ak porovnáme rozum a vôľu, rozumu nepatrí sloboda vo vyvolaní vlastného úkonu ani vo výbere predmetu poznania. Vôľa je výnimočná tým, že sa zameriava tak na opačné úkony (chcieť/velle – zdržať sa chcenia/non-velle) (libertas exercitii), ako aj na chcenie určitých poznaných predmetov: chcieť A; nechcieť A = chcieť B (libertas specificationis). Naša vôľa sa v prvej fáze vzťahuje na nejaký predmet, pre ktorý sa slobodne rozhoduje a ktorý buď prijme (velle A), alebo odmietne (nolle A), a tým si zvolí iný predmet (velle B). No v druhej rovine, v reflexívnom úkone sa môže zdržať (non-velle) chcenia či nechcenia nejakého predmetu, teda rozhoduje sa nevstúpiť do voľby medzi poznanými predmetmi. Vôľa je tak princípom kontingencie vo svete, čo platí predovšetkým pre božiu a sekundárne pre ľudskú vôľu. Vôľa sa svojou sebaurčujúcou aktivitou, v ktorej si slobodne kladieme ciele, podstatne odlišuje od každej inej účinnej príčiny vo svete. Sloboda vôle spadá pod operatívnu modalitu (modalita ako spôsob aktivity). Scotus uvažuje aj o entitatívnej modalite (modalita ako spôsob bytia). Operatívna modalita sa týka spôsobu činnosti, ktorá je realizovaná nevyhnutne alebo kontingentne (niečo je aktívne nevyhnutne, niečo zasa kontingentne = má synchronnú možnosť konať i nekonať). Entitatívna modalita sa týka spôsobu bytia, ktoré je buď nevyhnutné, alebo kontingentné (niečo jestvuje nevyhnutne; niečo iné jestvuje kontingentne = má synchronnú možnosť byť alebo nebyť). Ľudský rozum a ľudská vôľa sú entitatívne kontingentné (človek má v každom okamihu svojej existencie synchronnú možnosť neexistovať), no ľudský rozum je operatívne nevyhnutný, ľudská vôľa je kontingentná aj operatívne.

Za záver chceme dodať, že predkladaný preklad je vhodný čítať spolu s prekladom *Lectura II d. 25 q. un. n. 1 – 99*, ktorý bol uverejnený na www.ostium.sk, pretože obidva Scotove texty sa týkajú vzťahu rozumu a vôle i povahy samotnej vôle.

Medailón vypracoval prekladateľ podľa: CHABADA, M.: *Úvod do čítania Jána Dunska Scota*. Ružomberok: Filozofická fakulta, Katolícka univerzita, 2012, s. 77 – 81.

Je Aristotelom stanovený rozdiel medzi rozumovými a nerozumovými mohúcnosťami vhodný?

Či je rozdiel, ktorý stanovuje Aristoteles medzi rozumovými a nerozumovými mohúcnosťami, vhodný,¹ teda či sa prvé týkajú protikladov a druhé len jedného z nich.

N. 1 Argumentuje sa, že nie:

Najprv o rozumových mohúcnostiach nasledovne: Čo má mohúcnosť, môže vyvolať to, na čo sa môže vzťahovať; teda niečo by mohlo vyvolať protiklady.

N. 2 Podľa toho, ako odpovedá Aristoteles v diele,² že mohúcnosť nemá spôsobiť protiklady zároveň, ale že má zároveň mohúcnosť spôsobovať protiklady.

Proti: Či v tom istom „teraz“, v ktorom je jeden protiklad, by mohol byť iný protiklad, alebo nie. Ak áno, máme to, o čo nám ide, ako je zrejmé, že protiklady sú zároveň. Ak nie, mohúcnosť sa v tomto „teraz“ týka len jedného z protikladov.

¹ Aristoteles: *Metafyzika IX 2 1046 b 2-6*.

² Aristoteles: *Metafyzika IX 5 1048 a 5-10; 21-24*.

N. 3 Podobne sa hovorí v druhom argumente: Čo nemôže nič spôsobiť, to nie je mohúcnosťou. Zdá sa, že mohúcnosť, ktorá sa vzťahuje na protiklady, hoci sa nemôže na ne vzťahovať zároveň, sa môže na niečo vzťahovať len vtedy, ak je určená tak, ako sa argumentuje v texte kapitoly 4. Zdá sa však, že určená mohúcnosť sa vzťahuje len na jeden; zdá sa, že do tej miery, do akej je mohúcnosťou, patrí len k jednému.

N. 4 Podobne sa hovorí v treťom argumente: Z toho by vyplývalo, že vôľa by sa mohla vzťahovať na protiklad cieľa a mohla by sa vzťahovať na zlo z aspektu zla, ako aj na ich protiklady. Konzekvent je mylný, pretože Aristoteles v 4. kapitole XII. knihy *Metafyziky* hovorí: „Slobodnému nie je dovolené, aby konal len tak“³ atď.

N. 5 Proti druhej časti, týkajúcej sa nerozumových [mohúcností], sa argumentuje nasledovne:

Po prvé: Slnko môže spôsobovať protikladné účinky v tom, čo sa nachádza pod ním; spôsobuje totiž topenie ľadu a tvrdnutie blata; a predsa je jeho mohúcnosť nerozumová.

N. 6 Podobne nižšie v kapitole 7 Filozof mieni, že „každá mohúcnosť sa vzťahuje na členy protirečenia“⁴; a hovorí, že sa to týka aj aktívnych.

N. 7 Podobne podľa Aristotela⁵ rozumová mohúcnosť sa nevzťahuje na protiklady sama osebe, ale osebe sa vzťahuje len na jeden ako na habitus, na druhý akcidentálne ako na nedostatok. No aj nerozumová mohúcnosť sa takýmto spôsobom môže týkať protikladov: mráz je totiž akcidentálnou príčinou tepla a aj hodenie lopty o stenu je [akcidentálnou] príčinou jej odrazenia. Teda toto rozdelenie nie je dostatočne určené.

N. 8 Proti tomu je Filozofov názor v už uvedenom texte.⁶

[I. K otázke

A. čl. 1: O označenom rozdiel]

N. 9 V prípade tejto otázky,⁷ za predpokladu, že tento rozdiel je dobre určený, musíme si najprv ozrejmiť, ako mu máme rozumieť; a potom aj to, aká je jeho príčina.

[1. Ako treba rozumieť rozdielu]

N. 10 Po prvé, treba si ozrejmiť, že aktívna mohúcnosť (nech sa týka čohokoľvek – či už činnosti, alebo vytvoreného výsledku) sa vzťahuje na niečo tak, že ostávajúc tou istou prirodzenosťou nemôže byť aktívna vzhľadom na nič iné než na to, na čo sa zmôže sama zo seba. Mráz totiž, ostávajúc mrazom, nemôže byť aktívnou mohúcnosťou tepla a ani mohúcnosťou vyvolávajúcou oteplenie, ak nie je sám zo seba takto usposobený. Pretože čokoľvek by sa okolo neho dialo, aj keby niečo iné mohlo spôsobiť oteplenie, mráz by ho nikdy nespôsobil.

³ Aristoteles: *Metafyzika* XII 10 1075a 20.

⁴ Aristoteles: *Metafyzika* IX 8 1050b 8.

⁵ Aristoteles: *Metafyzika* IX 2 1046b 7-15.

⁶ Aristoteles: *Metafyzika* IX 2 1046a 36 – b 3.

⁷ Scotus, J. D.: *Lectura II d.25 q. un n. 55, 66-68, 69-80*, ed. Vat. XIX 247, 249-257; *Ordinatio I d. 2 p. 2 q.1-4 n. 347-352*, ed. Vat. II 333-335; *Quodlibeta q. 16 n. [1-18]*, ed. Alluntis, 581-609.

N. 11 Ak sa teda o aktívnej mohúcnosti hovorí, že sa týka vytvorených protikladov – či už kontrárnych, alebo kontradiktorických –, keď ostáva jednou prirodzenosťou, vzťahuje sa na niečo, pod čo môžu rovnakým spôsobom spadať obidva protiklady. No táto mohúcnosť sa týka protikladných úkonov, hoci ostáva jednou a je dostatočná na vyvolanie týchto úkonov. A ak sa úkon vlastnej aktívnej mohúcnosti nazýva „akt“, ako bolo vysvetlené v treťom argumente štvrtej otázky,⁸ tak všetko, čo sa týka protikladných úkonov, sa týka protikladných aktov, no nie naopak.

N. 12 Tomu je nutné rozumieť takto: Mohúcnosť sa týka protikladných úkonov čiže úkonu a jeho negácie, ako to bude zrejmé v druhom článku.⁹ A touto „aktívnou mohúcnosťou“ sa nenazýva samotný vzťah, ktorý patrí ku korelatívnym členom, ale samotná absolútna prirodzenosť, ktorá je vlastným základom viacerých vzťahov, čo sa týkajú protikladných účinkov.

[2. – Aká je príčina rozdielu]

N. 13 Po druhé, zdá sa, že Aristoteles stanovuje takúto príčinu rozdielu:¹⁰ Prirodzená forma je len princípom pripodobnenia sa jednému z protikladov podľa prirodzeného pripodobnenia. Prirodzená forma je iba sama sebou, nie svojím protikladom.

N. 14 Avšak forma rozumu, povedzme veda, je princípom pripodobnenia sa protikladom podľa intencionálnej podobnosti. Aj ona sama je virtuálne podobnosťou protikladných poznávaných obsahov. Vedecké poznanie je také isté, aj keď sa týka kontrárnych, resp. privatívnych protikladov, lebo jeden z protikladov obsahuje priváciu druhého. No jeho činiteľ je aktívny, pretože si môže niečo pripodobniť podľa formy, prostredníctvom ktorej je činný. To je dôvod, prečo, ako sa zdá, Aristoteles zaviedol daný rozdiel.

N. 15 Avšak tento dôvod sa dá vyvrátiť mnohými spôsobmi:

Po prvé preto, že prirodzená forma môže byť princípom pripodobnenia toho, čo je virtuálne v protiklade. Je to úplne zrejmé v prípade Slnka.¹¹

N. 16 Po druhé, zdá sa, že za rozumovú mohúcnosť možno pokladať len rozum alebo vedu; to je však mylné, ako bude uvedené neskôr.¹²

N. 17 Zdá sa, že výraznejšie sa to uvádza v 4. kapitole,¹³ kde dospieva k záveru, že rozumová mohúcnosť sa vzťahuje na protiklady; avšak nič by nespôsobiла, ak by nebola zameraná na jeden z nich. A to zameriavajúce sa nazýva „žiadostivosť alebo voľba“. Na základe toho sa teda zdá, že ju vylučuje z chápania rozumovej mohúcnosti, ktorá má protikladné účinky zo seba.

N. 18 A to je zrejmé ešte výraznejšie z miesta, ktoré nasleduje,¹⁴ kde hovorí, že takto určená rozumová bude činná nevyhnutne, podobne ako nerozumová je zo seba činná nevyhnutne.

⁸ Por. q.3-4 n.48-49 Akt ako forma.

⁹ N. 24-25, 31-34.

¹⁰ Aristoteles: Metafyzika IX 2 1046b 10-15.

¹¹ N. 5.

¹² N. 41.

¹³ Aristoteles: Metafyzika IX 5 1048a 10-11.

¹⁴ Aristoteles: Metafyzika IX 5 1048a 11-16.

Zdá sa teda jednoducho, že rozumová mohúcnosť nemôže byť oným prepojením rozumu, (ktorý sa podľa neho týka protikladov) a určujúcej žiadostivosti, (ktorá je podľa neho nevyhnutná na to, aby sa niečo stalo).

N. 19 Po tretie, dôkaz, že sa rozum týka kontrárnych protikladov, sa zdá neplatný, aj keď môže byť platný v tom, že sa vzťahuje na privatívne protiklady, aj keď jeden kontrárny protiklad v sebe obsahuje priváciu druhého, ale nie výlučne. Ide však o nejakú pozitívnu prirodzenosť, ktorá má nejaké poznanie vlastnej súcnosti zo seba samej, a nie výlučne cez poznanie súcnosti druhého protikladu; dokonca poznanie svojho protikladu jej sprostredkúva len obmedzené poznanie.

[B. – čl. 2: O rozdiel o sebe

1. O rozdiel medzi prirodzenosťou a vôľou]

N. 20 Čo sa týka druhého článku: Je nutné pozrieť sa: po prvé, na uvedený rozdiel o sebe, po druhé na Aristotelov zámer, ktorý sa týka rozdielu.

N. 21 Po prvé, je nutné vedieť, že prvý rozdiel v rámci aktívnych mohúcností vzniká z odlišného spôsobu vyvolania činnosti: čo je totiž činné vzhľadom na toto alebo ono, nejakým spôsobom predstavuje alebo ukazuje rozdiel, no nerobí to tak bezprostredne. Lebo mohúcnosť sa vzťahuje na predmet, v okruhu ktorého je činná, iba prostredníctvom činnosti, ktorú vyvoláva takým alebo onakým spôsobom.

N. 22 No tento spôsob vyvolania vlastnej činnosti môže byť podľa rodu len dvojaký. Buď je totiž mohúcnosť zo seba zameraná na činnosť tak, že nemôže nekonať, ak nie je brzdená vonkajším činiteľom, alebo nie je zo seba zameraná a môže mať tento alebo opačný úkon; prípadne môže konať, alebo nekonať. Prvá mohúcnosť sa všeobecne nazýva „prirodzenosť“, druhá sa nazýva „vôľa“.

N. 23 A preto prvé rozdelenie medzi aktívnymi princípmi je rozdelenie na prirodzenosť a vôľu. Je to v súlade s tým, ako Aristoteles v II. knihe *Fyziky*¹⁵ uvádza dve akcidentálne pohybujúce príčiny, a to náhodu, ktorá spadá pod prirodzenosť, a šťastenu, ktorá spadá pod zámer čiže vôľu.

N. 24 [Bezprostredne kontingentné propozície] Pýtame sa: Čo je príčinou tohto rozdelenia? Inými slovami, prečo sa prirodzenosť týka len jedného účinku? Prečo zapríčiňuje svoj účinok, aj keď sa týka čohokoľvek jediným možným spôsobom? Prečo sa vôľa týka protikladov? Prečo sa teda na základe svojej povahy netýka len jediným spôsobom tohto alebo opačného úkonu, teda konania alebo nekonania? Na to môžeme odpovedať, že príčina tohto rozdelenia nejestvuje. Bezprostredný účinok sa totiž o sebe a pôvodne vzťahuje na bezprostrednú príčinu bez sprostredkujúcej príčiny, lebo inak by sa postupovalo do nekonečna. Tak sa aj aktívna príčina vzťahuje na svoju činnosť, lebo keď ju vyvoláva, ukazuje sa, že sa na ňu vzťahuje najbezprostrednejšie. Netreba udávať nijakú ďalšiu príčinu, tohto spôsobu vyvolania činnosti. A práve na túto príčinu sme sa pýtali.

¹⁵ Aristoteles: *Fyzika* II 5-6, 197a 32 – b 13.

N. 25 Teda tak, ako teplo ohrieva, pretože je teplé – a ani táto propozícia „Teplo ohrieva“ nie je sprostredkovaná, ale je prvou v štvrtom mode predikácie osebe¹⁶ – je to aj vo výroku „Teplo zo svojej povahy ohrieva len jediným spôsobom“. Podobne je to aj v propozícii „Vôľa chce“ a „Vôľa nechce len jediným spôsobom, určuje sa sama zo seba“.¹⁷

N. 26 Prvá námietka: Propozícia „Vôľa chce“ je kontingentná. Ak nie je vôľa zo seba zameraná na úkon chcenia, akým spôsobom je potom kontingentná propozícia bezprostredná?

N. 27 Druhá námietka: Prečo sa uvádza táto neurčenosť vo vôli, ak nemôže byť dokázaná na základe prirodzenosti vôle?

N. 28 Odpoveď na prvú¹⁸ [námietku]: Je jasné, že z toho, čo je nevyhnutné, nevyplýva to, čo je kontingentné. Vezmime si nejakú kontingentnú propozíciu. Ak je bezprostredná, dospelo sa k predsavzatému cieľu. Ak bezprostredná nie je, je potrebná sprostredkujúca propozícia. No iná premisa, z ktorej vychádza, bude potom kontingentná, pretože inak by z nevyhnutných premis vyplývalo niečo kontingentné. Ak je oná kontingentná premisa sprostredkovaná, tak je jedna z jej premis kontingentná, a tak donekonečna, až kým sa nezastane pri nejakej bezprostrednej kontingentnej premise.

N. 29 Potvrdzuje to aj Aristoteles, ktorý v 1. knihe *Druhých analytík*¹⁹ tvrdí, že „domnienka“ sa vzťahuje na to, čo je pravdivé „na základe dôvodu *prečo*“, t. j. bezprostredne, alebo „fakticky *že*“, t. j. sprostredkované. A tak je to aj v prípade skúmanej propozície „Vôľa chce *a*“. Ak niet medzi krajnými termínmi príčiny, dospelo sa k predsavzatému cieľu. Ak je tam príčina – t. j. „Vôľa chce *b*“ –, pokračuje sa ďalej a niekde sa musí zastať. Kde? Prečo to vôľa chce? Nebude nijaká iná príčina než to, lebo vôľa je vôľa. A ak by táto posledná propozícia bola nevyhnutná, sama by nebola predpokladom kontingentnej propozície.

N. 30 K druhej [námietke]²⁰ – dokazuje sa to skúsenostne. Ten, kto chce (*velle*), zakúša, že môže ne-chcieť (*non velle*) alebo nechcieť (*nolle*). O slobode vôle sa hovorilo viac na inom mieste.²¹

N. 31 [O neurčenosti nedostatočnosti alebo dostatočnosti]

Po druhé,²² o tom, čo sme uviedli, panuje pochybnosť: Akým spôsobom prechádza táto príčina do stavu uskutočnenia, ak je zo seba neurčená na konanie a nekonanie? Odpoveď: Jestvuje neurčenosť nedostatočnosti buď na základe potenciality, alebo na základe nedostatku aktuality. Napríklad látka, ktorá nemá formu, nie je určená na podnietenie činnosti formy. Jestvuje aj iná neurčenosť, a to určenosť nadmernej dostatočnosti, ktorá pochádza z neohraničenosti aktuality, a to buď jednoducho, alebo v nejakom určitom aspekte.

¹⁶ Akvinský, T.: *Druhé analytiky I* lect. 10 n. 7; Aristoteles: *Druhé analytiky I* 4, 73 b10-11.

¹⁷ Scotus, J. D.: *Ordinatio I* d. 8 p. 2 q. un n. 299, ed. Vat. IV 324-325.

¹⁸ N. 26.

¹⁹ Aristoteles: *Druhé analytiky* 33, 89a 21-22.

²⁰ N. 27.

²¹ Scotus, J. D.: *Lectura I* d. 39 q. 1-5 n. 54, ed. Vat. XVII 497; *Ordinatio IV* d. 49 q. 10 n. [10], ed. Viv. XXI 333; *Quodlibeta* q. 16 n. [1-18], ed. Alluntis p. 581-609.

²² N. 24.

N. 32 V prvom spôsobe sa to, čo je neurčené, privádza k úkonu jedine tak, že predtým získalo formu prostredníctvom niečoho iného; druhým spôsobom sa to, čo je neurčené, môže určiť samo. Keby sa mohlo určiť, aj keď má len ohraničený úkon, o čo viac by sa mohlo určiť, ak má neohraničený úkon? Totiž nič by mu nechýbalo, čo je jednoducho princípom činnosti. Lebo inak by Boh, ktorý je v najvyššej miere neurčený v zmysle neurčenosti neohraničenosti, nemohol nič spôsobiť. – A to je omyl.

N. 33 Príkladom je oheň, ktorý má schopnosť zohrievať a nevyžaduje sa vonkajší činiteľ, ktorým by bol dovedený k činnosti. Predpokladajme, že by mu bola daná dokonalosť chladu a nedošlo by k nijakému zmenšeniu dokonalosti tepla. Prečo by nemohol zohrievať rovnako ako predtým? Príklad však pokrívava, ako bude uvedené neskôr v odpovedi na hlavný úvodný argument.²³

N. 34 Neurčenosť, ktorá sa pripisuje vôli, nie je materiálna ani – keďže je vôľa činná – nie je neurčenosťou nedokonalosti. Patrí jej neurčenosť výnimočnej dokonalosti a moci, ktorá nie je viazaná na nijaký typ úkonu.

[2. – O názore Aristotela]

N. 35 No ako sa uvedená mienka týka Aristotelovho názoru?²⁴ Ved' neuvádza spomenutý rozdiel medzi prirodzenosťou a vôľou, ale medzi nerozumovou a rozumovou mohúcnosťou, mysliac pod rozumovou len rozum, ako je zrejme z vyššie uvedeného.²⁵

N. 36 Odpoveď: Rozum a vôľu možno porovnať vzhľadom na úkon, ktorý vyvolávajú, alebo na úkony iných podriadených mohúcností, vo vzťahu ku ktorým pôsobia kauzálné. Rozum tým, že ukazuje a riadi, vôľa tým, že nakláňa a prikazuje. Je zrejme, že prvé porovnanie je podstatnejšie.

A tak rozum spadá pod „prirodzenosť“. Je totiž zo seba určený na myslenie a nemá vo vlastnej moci myslieť alebo nemyslieť. A čo sa týka výpovedí, kde môže mať protikladné úkony, totiž súhlasiť alebo nesúhlasiť, nemá ich vo svojej moci. Aj keď Aristoteles hovorí,²⁶ že jeden úkon poznania sa týka poznaných protikladov, rozum nie je na toto poznanie zo seba zameraný. Práve naopak, nevyhnutne vyvoláva úkon poznania. Rovnako vyvoláva aj iný úkon, ktorý sa môže týkať len jedného poznaného predmetu. Vôľa sa však správa k vyvolaniu úkonu opačným spôsobom, ako sme už spomenuli.²⁷ – Preto, hovoriac týmto spôsobom, v Bohu sa uvádzajú len dve tvorenia²⁸ a rozum je taký istý princíp ako prirodzenosť. – Zdá sa, že to, čo hovorí Aristoteles, nezohľadňuje prvé porovnanie.

N. 37 Zdá sa, že druhé porovnanie je akoby akcidentálne, pretože k úkonom ostatných mohúcností sa tieto mohúcnosti vzťahujú len prostredníctvom vlastných úkonov, a tie predchádzajú úkony iných mohúcností. Po druhé, čo sa týka rozumu: Vo vlastnom zmysle nemá

²³ N. 43.

²⁴ N. 20.

²⁵ N. 16-18.

²⁶ N. 2.

²⁷ N. 22-34.

²⁸ Scotus, J. D.: *Lectura I d. 2 p. 2 q. 1-4 n. 202-205*, ed. Vat. XVI 183-186; *Ordinatio I d. 2 p. 2 q. 1-4 n. 300-303*, ed. Vat. II 305-309.

teda povahu aktívnej mohúcnosti. Dotkli sme sa toho v VII. knihe, 6. kapitola, 2. otázka.²⁹

N. 38 A zdá sa, že týmto spôsobom hovorí Aristoteles a uznáva taký poriadok, že najprv je nevyhnutné nejaké poznanie protikladných možností. No to samo zo seba nemôže zapríčiniť niečo navonok, pretože, ako sa argumentuje v 4. kapitole,³⁰ potom by to viedlo k protikladom. No zdá sa, že to z toho vyplýva, lebo rozum (keď poznáva protiklady a ak vezmeme do úvahy typ kauzality, ktorý má vo vzťahu k veciam vzniknutým mimo neho) je zameraný na to, čo je mu vlastné. A tak je nerozumovou mohúcnosťou nielen vzhľadom na vlastné úkony, ale nie je úplne rozumový ani vzhľadom na vonkajší úkon, ktorým riadi [vôľu]. Ba dokonca, presne vzaté, je nerozumový aj vzhľadom na vonkajšie úkony; rozumový je len v odvodenom zmysle slova, lebo je predpokladom úkonu rozumovej mohúcnosti.

N. 39 Z toho vyplýva, že jedine vôľa je určujúca. No spôsob, akým určuje, nespočíva v tom, že by bola zo seba určená na jeden protiklad a že by aj spojenie poznania opakov a vôle bolo určené spôsobiť jeden účinok, ako sa uviedlo vyššie.³¹ Vôľa je vo vzťahu k svojmu vlastnému úkonu neurčená a svoj úkon vykonáva zo seba. Prostredníctvom neho zameriava rozum na spôsobenie niečoho navonok.³²

N. 40 Preto Aristoteles hovorí:³³ „Toto však nazývam žiadostivosťou alebo *prohairesis*,“ t. j. voľbou; nehovorí však „vôľou“, teda „mohúcnosťou“. Ak Aristoteles nazýva rozum rozumovou mohúcnosťou, uvedený rozdiel treba pochopiť tak, ako bolo uvedené vyššie.³⁴ Netýka sa len vlastného úkonu rozumu, ale ani toho, keď prostredníctvom svojho úkonu pôsobí s úkonom nižšej mohúcnosti; no v oboch spôsoboch spadá [rozum] pod prirodzenosť. No pod inú oblasť spadá vtedy, keď prostredníctvom svojho úkonu predchádza úkonu vôle.

N. 41 No keď sa slovo „rozumový“ chápe v zmysle „spolu s rozumom“, vtedy je vôľa rozumová vo vlastnom zmysle slova. Jedine ona sa týka protikladov, a to tak vzhľadom na vlastný úkon, ako aj vzhľadom na úkony nižších mohúcností. No netýka sa protikladov na spôsob prirodzenosti tak, ako sa ich týka rozum, ktorý sa nemôže zamerať na jeden z nich. Vôľa sa týka protikladov slobodným spôsobom, môže určiť samu seba. A preto je mohúcnosťou, lebo sama môže niečo spôsobiť, môže určiť samu seba. Rozum však nie je mohúcnosťou vo vlastnom zmysle vo vzťahu k vonkajším účinkom, lebo aj keď sa týka protikladov, nemôže sa ako taký určovať; a ak nie je určovaný, nemá schopnosť vzťahovať sa na nič mimo seba.

[c. Odpoveď na námietky proti Aristotelovmu riešeniu]

N. 42 Na základe uvedeného môžeme odpovedať na námietky, ktoré už boli vznesené proti Aristotelovmu riešeniu.

²⁹ Scotus, J. D.: In Met. VI q. 2 n. 27-28, ed. OPh IV 47, 49.

³⁰ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 8-10.

³¹ N. 18.

³² Scotus, J. D.: Odrinatio II d. 42 q. 4 n. 10-11, ed. Viv. VIII 460-461.

³³ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 10-11.

³⁴ N. 38-39.

N. 43 Odpoveď na prvú,³⁵ týkajúcu sa Slnka: Ak je prirodzená forma neohraničená a je princípom protikladných účinkov v predmetoch, ktoré sú schopné ich prijať, je určeným princípom ako forma, ktorá sa vzťahuje jediným možným spôsobom len na jeden účinok, lebo nemá moc nad činnosťou, ktorá sa týka jednej z týchto dvoch foriem. Ak je prítomný prijímateľ účinku a je schopný prijať obidve formy, nemohol by ich mať, keby mohol prijať len jednu. No vôľa vzhľadom na svoj úkon, či už sa týka protikladu, nad ktorým má moc, alebo iného, nie je zo seba určeným princípom, ale má schopnosť sebaurčovania, čím sa zameriava na jeden alebo druhý. A na základe toho je zrejmé, akým spôsobom zlyháva uvedená podobnosť o teple a chlade, keď sú jednotným spôsobom obsiahnuté v tom istom.³⁶ Slovom, nie je možné uviesť vhodný príklad, pretože vôľa je aktívnym princípom, ktorý je odlišný od celého rodu aktívnych princípov a odlišuje sa od nich najmä opačným spôsobom činnosti.

N. 44 Aj preto sa už ukazuje ako dosť hlúpe, keď sa aplikujú všeobecné tvrdenia o aktívnom princípe na vôľu. To, čo je vlastné vôli, sa nenachádza v tom, čo sa od vôle odlišuje. Lebo iba vôľa je úplne iná než ostatné aktívne mohúcnosti. Preto nemožno poprieť jej špecifickosť len preto, že nijaká iná mohúcnosť taká nie je. Bez toho, aby to implikovalo spor, môže mať stvorený aktívny princíp takú dokonalosť, akú pripisujeme vôli. Totiž nielenže nie je zameraný-na-vyvolávanie jedného účinku či úkonu, pretože ich má vo svojej sile veľa, ale nie je zameraný na-nijaký z tých, ktoré má v dostačujúcej sile. Kto by poprel, že aktívny princíp je tým dokonalejší, čím menej je závislý, ohraničený a zameraný na úkon alebo účinok? A ak sa to pripúšťa v prípade neohraničenosti vo vzťahu k mnohým, aj protikladným účinkom, a predsa s prirodzeným zameraním na každý z nich, o čo viac by sme mali pripustiť, ak sa s prvou neurčenosťou kladie aj druhá?³⁷ Táto kontingencia je vznešenejšia než nevyhnutnosť, ako to bolo spomenuté v V. knihe v kapitole „O nevyhnutnosti“, totiž v otázke: Aký typ dokonalosti je v Bohu, keďže nič nezapríčiňuje nevyhnutne? Ak teda táto dokonalosť, ktorú pripisujeme vôli, neodporuje chápaniu aktívneho stvoreného princípu, a tým najvyšším princípom je vôľa, je rozumné pripísať túto dokonalosť jej. A toto objasnenie je lepšie než to, ktoré bolo predtým uvedené v príklade o spojení tepla a chladu.³⁸

N. 45 Na základe toho môže byť dôvod, ktorý je uvádzaný v texte,³⁹ vysvetlený nasledovne: Ak sa rozum prostredníctvom toho istého poznania nejakým spôsobom týka protikladov ako ukazujúci, môže sa neurčenejšia aktívna mohúcnosť vznešenejším spôsobom týkať protikladov. Totiž bez toho, aby sa zmenila, môže sa zamerať na jeden z tých protikladov, ktoré ukazuje rozum. Inak by sa zdalo, že prvá mohúcnosť týkajúca sa protikladov by bola zbytočná, lebo bez druhej by sa nemohla týkať ani jedného z nich. Takže argument stojí na pravidle „Usudzovať z menšieho na väčšie“ (*a minori*), a nie je prípadom usudzovania na základe poznania vlastnej príčiny; vedecké poznanie totiž nie je vlastnou príčinou spomenutého rozdielu.

³⁵ N. 15.

³⁶ N. 33.

³⁷ N. 31-32.

³⁸ N. 33.

³⁹ N. 2.

N. 46 K druhej námietke:⁴⁰ Aristoteles nevyklučuje vôľu z rozumových mohúcností; robí to iba vtedy, keď sa rozumová mohúcnosť chápe ako neúplná, totiž ako poznanie protikladov. No hovorí, že táto neúplná mohúcnosť je príčinou niečoho vonkajšieho iba vtedy, ak toto určenie nepochádza zvonka. Pýtam sa: Odkiaľ pochádza určovanie na základe voľby? Či nie z voliacej mohúcnosti a z toho, ako sa odlišuje od rozumu? Rozum totiž nemá vlastnosť určovať. Týka sa totiž protikladov, na ktoré sa nemôže zamerať. Okrem toho, nemôže sa zamerať na niečo iné. Alebo keby sa sám určoval, a zároveň by sa týkal protikladov tak, ako Aristoteles argumentoval o činnosti.⁴¹ A toto iné nezameriava nevyhnutným spôsobom na tento protiklad, pretože potom by sa rozum ani vo vzdialenej schopnosti nevzťahoval na protiklady. Preto sa to iné určuje kontingentne, lebo sa určilo svojím úkonom, a v dôsledku toho určuje aj rozum.

N. 47 Aristoteles teda súhlasí s tým, že táto mohúcnosť sa zo seba týka protikladov tak, že sa zameriava na jeden, alebo na druhý. Tvrdí, že na základe úkonu, ktorý už bol vyvolaný jediným možným spôsobom, sa zameriava na vonkajšie dielo. Svojou povahou sa týkala protikladov tak, že sa nevyhnutne ani nemohla určiť. Vo 4. kapitole sa ukazuje, akým spôsobom neúplná rozumová mohúcnosť dospieva k úkonu. Je zrejmé, že uvádza existenciu inej úplne rozumovej mohúcnosti v zhode s už uvedeným rozdielom. Obidve tieto mohúcnosti s vlastnými úkonmi spolupracujú pri vytvorení vonkajšieho úkonu. Ten nemôže mať protiklad vo vykonávajúcej mohúcnosti, ktorá je rozumovou na základe účasti. No celý obsah mohúcnosti, ktorá sa týka protikladov, je formálne len vo vôľi.

N. 48 Preto Aristoteles dodáva,⁴² že takto definovaná rozumová mohúcnosť sa nevyhnutne týka jedného: „Po čom zatúži, to vykoná.“ Mohlo by sa povedať, že to nie je pravda, pokiaľ ide o absolútnu nevyhnutnosť. Totiž ak antecedent, t. j. ono chcenie, nie je nevyhnutný, nie je nevyhnutný ani konzekvent. Ak je [chcenie] nevyhnutné, konzekvent, totiž vykonanie niečoho navonok, je tiež nevyhnutný. Ak ale nevyhnutne vyplýva „chce toto vonkajšie, teda koná to, keď mu nie je bránené“, vtedy treba Aristotela chápať tak, že nepripúšťa nijaký účinok okrem toho, ktorý má príčinu vopred určenú – a to na základe prvenstva podľa prirodzenosti –, ktorý vytvára. Výnimkou je len chcenie, ktoré nasleduje po uchopení protikladov a podľa Aristotela stanovuje, čo sa stane navonok.

N. 49 Týmto spôsobom sa môže vysvetliť to, čo je na konci 4. kapitoly:⁴³ „Na základe toho, ak aj chce protiklady, nespôsobí ich nevyhnutne, atď.“ Prečo sa to však netýka vôľe? Ved' predsa predtým argumentoval na začiatku kapitoly „O rozumovej mohúcnosti“,⁴⁴ že sama „urobí naraz“ obidvoje, čo sa zdá byť dobrý rozdiel; lebo takto by bola činná podľa svojej schopnosti bez toho, aby sa vyčerpávala.

N. 50 Avšak neúplná rozumová mohúcnosť sa vo svojej podstate, ako sa povedalo,⁴⁵ prirodzene vzťahuje na protiklady. Preto sa ako taká zároveň týka nielen protikladov, ale tiež

⁴⁰ N. 16-18.

⁴¹ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 21-24.

⁴² Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 11-15.

⁴³ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 21-24.

⁴⁴ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1048a 8-10.

⁴⁵ N. 36, 41, 46-47.

[vytvárania] protikladov.⁴⁶ A preto keby ich tvorila sama zo seba, tvorila by ich zároveň. Podobne ako v prípade Slnka, ktoré sa zároveň týka protikladných účinkov u rozličných prijímateľov, ktoré tvorí zároveň za predpokladu, že sa priblížili. A ak by sa na tieto účinky vzťahovalo rovnako a jediný predmet, ktorý prijíma obidva opačné stavy, by sa k nemu priblížil, tak by slnko nič nespôsobilo, alebo by v tom predmete zároveň spôsobovalo protikladné účinky. A tak je to aj tu.

N. 51 Námietka: Rozum sa nespráva k protikladom rovnako. Je činný podľa toho, čo naň silnejšie pôsobí. – Odpoveď: V jednom jedinom poznaní, ktorý obsahuje poznanie habitu a privácie, sa rozum k nim nespráva rovnako, ale jedného sa týka osebe a druhého akcidentálne. No ak ide o dva pozitívne poznané obsahy o opačných stavoch, tak môže byť príčinou protikladných úkonov.

N. 52 Proti tomu stojí otázka: Akým spôsobom platí Aristotelov záver o nerovnakom?⁴⁷ – Neplatí o vôli. Ak sa totiž týka protikladov virtuálne, týka sa zároveň **protikladov**, ale netýka sa ich zároveň. Nevzťahuje sa na ne prirodzene, ale tak, že je schopná uprednostniť jeden pred druhým, a preto tak aj bude konať.

Týmto spôsobom by sa asi mohla vysvetliť 4. kapitola, v ktorej sa hovorí veľa v prospech vôle, hoci nejaké výroky, ako sa zdá, sú tam proti nej.

N. 53 No proti tomu stojí otázka: Prečo sa tak často rozum na rozdiel od vôle nazýva rozumovou mohúcnosťou, hoci vzhľadom na to, čo sa uvádza vyššie, je to v jej prospech?

Môžeme povedať, že úkon vôle je zvyčajne predchádzaný úkonom rozumu, takže je pre nás známejší. Aristoteles často hovoril o tom, čo je zrejmejšie. Preto nachádzame málo vyjadrení o vôli, hoci z jeho výrokov môžu vyplývať závery, v ktorých by nakoniec o nej hovoril, keby ich bral do úvahy.

N. 54 Tretia námietka⁴⁸ vznesená proti Aristotelovi je pravdivá, totiž, že poznanie v zmysle jednoduchého uchopenia jedného aj druhého protikladu je poznaním vo vlastnom zmysle slova a deje sa prostredníctvom vlastného intencionálneho obrazu. Diskurzívne poznanie, keďže jeden krok prirodzene predchádza druhý, môže byť princípom poznania niečoho na základe iného. A tak môže byť vysvetlený výrok z 1. knihy *O duši*: „[Z] poznania priamky môžeme poznať ju samotnú i krivku.“⁴⁹ Súd však nepatrí k jednoduchému uchopeniu, ale do oblasti porovnávania výrokov. Čo sa týka poznania toho, čo vec je, môže byť vec jednoduchým uchopením poznaná cez intencionálny obraz inej veci, ale len pokiaľ sa týka privácie, ktorú zahrnuje, nie vo svojej esencii alebo v esenciálnom obsahu, ale len sprievodne.

N. 55 Pokiaľ ide o prvý spôsob, to isté poznanie sa týka protikladov, jedného formálne a druhého virtuálne, ako aj princípu a záverov.⁵⁰ A ak nejaké chcenie, povedzme napríklad voľba, si vopred vyžaduje úsudok o tom, čo má zvoliť, jeden z protikladov môže byť poznaný

⁴⁶ Scotus, J. D.: *Lectura II d. 25 q. un n. 36-37*, ed. Vat. XIX 239-240; *Ordinatio I d. 2 p. 2 q. 1-4 n. 346-351*, ed. Vat. II 333-335.

⁴⁷ Aristoteles: *Metafyzika IX 2*, 1046b 4-6.

⁴⁸ N. 19.

⁴⁹ Aristoteles: *O duši I 5*, 411a 4-5.

⁵⁰ Aristoteles: *Druhé analytiky I 1 71 a 24-29.*; Akvinský, T.: *Anal. Post. I. lect. 3 n. 1 (I 146b)*.

prostredníctvom iného v rámci tohto poznania, aj keď volíť proti onomu úsudku by sa mohlo vždy.

N. 56 Ak ide o druhý spôsob, to isté poznanie protikladov sa týka jedného z nich v odvođenom zmysle a druhého jednoducho. A to postačuje na to, že vôľa chce jeden z dvoch protikladov do tej miery, do akej ho poznanie ukazuje. A tak má moc nad protikladmi, teda aj jednoducho, lebo protiklady si striktne odporujú jedine v spôsobe privácie; neprotirečia si v možnosti voľby, pretože, každý z nich, do tej miery, do akej je pozitívny, je voliteľný.

N. 57 Ak by niekto hovoril, že „rozumová mohúcnosť má moc nad protikladmi“, ⁵¹ platí to iba vtedy, ak je zameraná na jeden, a potom sa reálne netýka protikladov: – Proti: Z toho vyplýva, že niet rozdielu medzi rozumovými a nerozumovými mohúcnosťami, čo sa týka ich moci nad protikladmi. No na základe IX. knihy *Metafyziky* ⁵² je konzekvent mylný, takže je mylný aj antecedent.

N. 58 Dôkaz implikácie: Nerozumová mohúcnosť, aktívna i pasívna, keďže je prirodzená skôr než úkon, ktorý ju určuje, sa môže týkať protikladov, ako je zrejmé z II. knihy *O vyjadrovaní* ⁵³ od Aristotela a zo VI. knihy Boethiovhov komentára ⁵⁴ k nej, z jeho druhého vydania, kde uvádza príklad s vodou, ktorá môže ochladzovať i otepľovať.

N. 59 Podobne, keby sa [rozumová mohúcnosť] nemohla týkať protikladov, keď je aktuálne určená, t. j. nachádza sa v danom momente a vo vzťahu k nemu, nijaký účinok v uskutočnení by nebol aktuálne kontingentný. Konzekvent je mylný, teda je mylný aj antecedent. Mylnosť konzekventu je jasná z toho, čo Filozof hovorí v I. knihe *O vyjadrovaní*, ⁵⁵ kde tvrdí, že proposícia „Všetko, čo je, keď je, je nevyhnutné“ je nevyhnutná, lebo niečo jestvuje kontingentným spôsobom. Dôkaz implikácie: Účinok sa nazýva kontingentný v možnosti len podľa svojej príčiny, ktorá je schopná sa týkať protikladu; teda aktuálny účinok je kontingentný, iba vtedy, ak príčina, ktorá aktuálne pôsobí, by mohla v tom momente, keď zapríčiňuje prvý účinok, spôsobiť jeho protiklad. No, podľa teba vtedy to nemôže, pretože je zameraná na tento moment; teda.

N. 60 Možno povieš, že „účinok sa nazýva kontingentný preto, že sa môže nestat“. Odporujem: Predtým nebol súcnom; teda nebol ani aktuálnym kontingentným účinkom. Hovoríme totiž teraz o kontingencii tak, ako je modom aktuálneho súcna, a síce keď je v uskutočnení a presne vo vzťahu k onomu „teraz“, v ktorom je.

N. 61 Podobne: Čo nejakej veci patrí osebe a v prvom rade, toho protiklad jej nepatrí osebe ani akcidentálne, ak sa nemení. Alebo inak: Potom by dôkaz vychádzajúci z príčiny uvádzajúci vlastnosť zo subjektu nemal nevyhnutný základ. No možnosť vzťahovať sa na protiklady patrí rozumovej mohúcnosti osebe a v prvom rade. Je to nevyhnutná vlastnosť rozumovej mohúcnosti ako takej, lebo tým sa odlišuje od nerozumovej mohúcnosti podľa IX. knihy *Metafyziky*; ⁵⁶ teda, atď.

⁵¹ Aristoteles: *Metafyzika* IX 2, 1046b 4-6.

⁵² Aristoteles: *Metafyzika* IX 2, 1046b 4-6.

⁵³ Aristoteles: *O vyjadrovaní* II 13, 23a 4-5.

⁵⁴ Boethius: *Komentár k dielu „O vyjadrovaní“*, ed. secunda, VI 13, ed. Meiser 451, PL 64, 615.

⁵⁵ Aristoteles: *O vyjadrovaní* I 9, 19a 23-24.

⁵⁶ Aristoteles: *Metafyzika* IX 2, 1046b 4-6.

N. 62 Podobne, ako hovoria všetci [teológovia], Boh môže predestinovaného aj nepredestinovať, a to v tomto „teraz“ a pre toto „teraz“, v ktorom ho predestinoval, a to aj napriek určeniu jeho predestinujúcej vôle.⁵⁷ Teda toto určenie neodstraňuje „možnosť vzťahovať sa na protiklady“.

[II. Odpoveď na hlavné argumenty]

N. 63 K hlavným argumentom:

K prvému:⁵⁸ Je zrejmé, že mohúcnosť, o ktorej sa hovorí ako o vôli, sa týka protikladov, ktoré sa nestávajú zároveň, ale že si môže vybrať jeden z nich, čo rozum nemôže.⁵⁹

N. 64 Keď sa namieta proti výroku „Za predpokladu, že teraz sedím, môžem aj nese-dieť?“, hovorím: V spájajúcom zmysle je propozícia o možnom, v ktorej je výpoveď o proti-kladom, mylná, pretože ukazuje, že mohúcnosť sa zároveň týka protikladov.⁶⁰ V rozdeľujúcom zmysle by niektorí⁶¹ povedali, že keď sa sedí, je to nevyhnutné podľa princípu z I. knihy O vyjadrovaní:⁶² „Všetko, čo je, [je nevyhnutné vtedy], keď je“⁶³ atď. V danom momente nejestvuje nič možné, existuje to len v predchádzajúcom momente, v ktorom by bolo možné, že terajší moment sa mohol nestáť. Zdá sa, že títo nedokážu zabezpečiť to, že vôľa je v terajšom momente mohúcnosťou zameranou na opak toho, čo je. Absurdnosť tohto názoru spočíva v tom, že nie nevyhnutnosť a kontingencia sú vlastnými podmienkami súcien, keď existujú, ale iba nevyhnutnosť; kontingencia nikdy, pretože keď nie je, nie je ani nevyhnutne, ani kontingentne. Ako tiež oná autorita⁶⁴ neuvádza [argumenty] v ich prospech – pre mylný úsudok na základe spojenia a rozdelenia, a mylný úsudok v odvodenom zmysle a jednoducho – čo by bolo teraz na príliš dlhý výklad.⁶⁵

N. 65 Iným spôsobom možno povedať, že keď sa vôľa nachádza v stave chcenia, je v tomto chcení kontingentne a toto chcenie pochádza z nej samej – ak nie je vtedy kontingentne, tak nikdy, lebo nikdy nie je iným spôsobom. A ako je [chcenie] v nej kontingentne, tak je vtedy vôľa mohúcnosťou, ktorá je schopná vzťahovať sa na protiklady. A v tom momente je chápaná v rozdeľujúcom zmysle. Nie v tom zmysle, že môže onen protiklad spôsobiť zároveň s týmto, ale že môže onen protiklad spôsobiť v tomto momente, aj keď v tomto momente nespôsobuje nejaký iný. Pretože iné spôsobuje v tomto momente oddelene, a to nie nevyhnutne, ale kontingentne.

⁵⁷ Scotus, J. D.: *Lectura I d. 40 q. un n. 4-10*, ed. Vat. XVII 511-513; *Ordinatio I d. 40 q. un n. 4-10*, ed. Vat. VI 310-311.

⁵⁸ N. 1.

⁵⁹ Scotus, J. D.: *Lectura II d. 25 q. un n. 94*, ed. Vat. XIX 261.

⁶⁰ Scotus, J. D.: *Ordinatio II d. 5 q. 2 n. 7*, ed. Viv. XII 317.

⁶¹ Napr. Akvinský, T.: *Summa theologiae II-II q. 49 a. 6 in corp.*(VIII 371ab).

⁶² Aristoteles: *O vyjadrovaní I 9, 19a 23-24*.

⁶³ Scotus, J. D.: *Lectura I d. 39 q. 1-5 n. 58*, ed. Vat. XVII 499.; *Ordinatio II d. 1 q. 3 n. 158*, ed. Vat. VII 79-80.

⁶⁴ Aristoteles: *O vyjadrovaní I 9, 19a 23-24*.

⁶⁵ N. 3.

N. 66 K druhému argumentu:⁶⁶ Ak sa argumentuje o vôli,⁶⁷ hovorím, že sa môže uskutočniť bez toho, aby sa v nej predpokladalo určenie, ktoré ju predchádza. Teda prvotné určenie, podľa času i prirodzenosti, spočíva vo vyvolaní úkonu. A ak sa vtedy prijíma tvrdenie, že „nemôže sa ničoho týkať, ak nie je vopred určená“, je toto tvrdenie mylné.

N. 67 Ak sa však v tejto argumentácii poukazuje na rozum, ktorý poznáva protiklady, tak je pravda, že na niečo vonkajšie sa [rozum] nemôže vzťahovať, ak nie je určený, pretože sa ich týka prirodzene, bez možnosti sa zamerať na jeden z nich. Teda buď bude aktívny vzhľadom na obidva, alebo na nič. A ak sa o rozume formuluje záver, že nie je dostatočnou rozumovou mohúcnosťou, podľa toho, čo bolo povedané, by sa to mohlo pripustiť. Pripusťme nemožné: Ak by bol len rozum sám s podriadenými mohúcnosťami bez vôle, všetko by sa vždy dialo prirodzene a neexistovala by nijaká mohúcnosť postačujúca na vytvorenie jedného z protikladov.

N. 68 K tretiemu argumentu⁶⁸ sa hovorí, že [vôľa] môže zahrňovať úkon týkajúci sa protikladov, ktoré spadajú pod jej prvý predmet. V prípade úkonu chcenia je to dobro, či už reálne, alebo zdanlivé. Nemôže sa však vzťahovať na protiklad prvého predmetu, t. j. vzťahovať sa na zlo ako zlo. Podobne sa uvažuje o úkonoch: Môže zahrňovať protikladné úkony, totiž chcieť a nechcieť, vzhľadom na to, v čom môže byť nájdené niečo z významu prvého predmetu obidvoch úkonov, totiž niečo dobré a niečo zlé. No v poslednom celi nemožno nájsť nič zo zla, a preto niektorí,⁶⁹ zdá sa, hovoria, že nie je rozumovou mohúcnosťou. Podobne sa zdá, že tvrdia, že vôľa môže byť znehybnená nejakým habitom vzhľadom na iné veci než na posledný cieľ. Ich rozpravu o tom⁷⁰ – aj o tom, či je zameraná na chcenie cieľa, na zlo ako zlo a na nechcenie – tu ponechávam bokom.

N. 69 Odpoveď na štvrtý argument⁷¹ o Slnku je zrejماً z vyššie uvedenej odpovede na prvú námietku⁷² proti Aristotelovi.

N. 70 K piatemu argumentu⁷³ možno povedať podľa princípu prvého článku,⁷⁴ že chlad nikdy neprispieva k bytiu tepla; chlad spôsobuje niečo, čím sa niečo iné môže viac oteplieť, napríklad, že sťahuje vec takým spôsobom, aby neunikalo vnútorné teplo a aby takto zhustené teplo ešte viac hrialo.

⁶⁶ N. 3.

⁶⁷ Godefridus de Fontibus: Quodlibeta VIII q. 16 in corp. (PhB IV 151 ss.); Quodl. X q. 13 in corp. (PhB IV 374-376).

⁶⁸ N. 4.

⁶⁹ Akvinský, T.: Summa theologiae I q. 82 a. 1 in corp. (V 293a); Aegidius Romanus: Quodlibeta III q. 15 (f. 37vb-38rb); Godefridus de Fontibus: Quodlibeta VI q. 1 in corp. (PhB III 105ss); Henrich z Gentu: Quodlibeta XII q. 26 in corp. (AMPh s. 2, XVI 151-152).

⁷⁰ Scotus, J. D.: Ordinatio I d. 1 p. 2 q. 2 n. 82-158, ed. Vat. II 62-108.

⁷¹ N. 5.

⁷² N. 43.

⁷³ N. 7.

⁷⁴ N. 10-19.

N. 71 V prípade hodu lopty,⁷⁵ aj keď je medzi priamym a odrazeným pohybom nejaký protiklad, sa vyžaduje medzi bodmi ohraničujúcimi miestny pohyb, pretože protiklad medzi nimi nie je formálny, lebo to, čo sa k miestu pohybuje násilne, pohybuje sa k hocikakému možnému miestu, ktoré môže dosiahnuť týmto pohybom. Ak sa môže pohybovať priamo, tak sa hýbe; ak nie, vráti sa, a to pokým sa pohyb nestane primeraným vynaloženiu sily zo strany hýbajúceho.

N. 72 Táto a iné kontingencie, ktoré sa vyskytujú v odrazených a zlomených lúčoch – a aj inde – nezakladajú nijakú neurčenosť v nerozumovej mohúcnosti, aká sa vyskytuje v rozumovej.

N. 73 K poslednému argumentu:⁷⁶ Všetky pasívne mohúcnosti bez výnimky sa vo svojej podstate týkajú protikladných stavov. Aj keby forma bola nevyhnutným súčnom, nevyhnutne by závisela od látky. Zloženina z nich by bola nezničiteľná a látka by bola v rámci tohto usku-točnenia nevyhnutne aktuálna. No nebolo by to tak na základe jej nevyhnutnosti, ale na základe nevyhnutnosti formy. Aktívne mohúcnosti sa týkajú protirečenií skutočne z iného dôvodu, ako vysvetlil Aristoteles pomocou „byť a nebyť.“⁷⁷ Pretože ak sa uvažuje o pasívnej mohúcnosti, ktorá je blízko alebo ďaleko, každá aktívna mohúcnosť, ktorej činnosť závisí od pasívneho, môže vyvolať protikladné účinky, ale nie sama zo seba, lež z iného zdroja. Ak by sa uvažovalo o prekážke, tak je každá aktívna prirodzená mohúcnosť porušiteľná a jej činnosť môže prekaziť iná prirodzene aktívna príčina. No nijaká prirodzená mohúcnosť nie je sama zo seba schopná vyvolať protikladné úkony, ktoré sa týkajú tej istej veci, teda sama zo seba nie je schopná konať, aj nekonať. Týmto spôsobom je činná len rozumová mohúcnosť a týka sa protivy alebo protirečenia. Preto uvedená propozícia nie je v rozpore s názorom Aristotela, ktorý naznačil spomenutý rozdiel.

Z latinského kritického vydania: B. Ioannis Duns Scoti. *Quaestiones super libros Metaphysicorum Aristotelis*, Libri VI–IX, edited by G. Etzkorn, R. Andrews, G. Gál, R. Green, F. Kelly, G. Marcil, T. Noone, and R. Wood. Opera Philosophica 4. St. Bonaventure, N.Y.: The Franciscan Institute, 1997, s. 675 – 699 preložil Michal Chabada

Za pripomienky a ochotnú pomoc pri preklade sa chce autor poďakovať Prof. PhDr. Danielovi Škovierovi, PhD. a Dr. Alexandre Dekanovej.

Preklad vznikol na Katedre filozofie a dejín filozofie FiF UK ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA *Vybrané prieniky stredovekej a súčasnej filozofie*, č. 1/0112/12.

⁷⁵ N. 7.

⁷⁶ N. 6.

⁷⁷ Aristoteles: Metafyzika IX 5, 1050b 10-11.